

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет біології, географії та екології
Кафедра ботаніки

МЕДІАОСВІТА НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 412 групи

Спеціальності 014.05 Середня освіта
(Біологія)

Освітньо-професійної програми Середня
освіта (Біологія)

Карпачова Олена

Керівниця: к.п.н., доц. Карташова І.І.

Рецензентка: відмінниця освіти України,
вчителька-методистка вищої категорії
ХСШ І-ІІІ № 52 Гришко Т.П.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕДІАОСВІТИ	5
1.1. Історія становлення і розвитку медіаосвіти	5
1.2. Мета та завдання медіаосвіти	8
1.3. Теорії медіаосвіти	11
РОЗДІЛ 2. КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕДІАГРАМОТНОСТІ.....	14
2.1. Медіаграмотність: сутність, принципи, рівні	14
2.2. Структура та зміст медіаграмотності	19
РОЗДІЛ 3. МЕДІАОСВІТА НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ	22
3.1. Інтеграція медіаосвіти в шкільний курс біології	22
3.2. Методика використання медіа засобів при вивченні біології	25
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	29

ВСТУП

Актуальність дослідження. Кожного дня вчитель намагається знайти засоби для підвищення інтелектуального потенціалу учнів, організації на уроках біології пошуку знань, їх систематизації та упорядкування, і на допомогу йому приходять сучасні інформаційно-комунікаційні технології.

Сьогодні одним із пріоритетних напрямків розвитку освіти в Україні є впровадження медіаосвіти в освітні галузі, оскільки це забезпечить подальше вдосконалення та поліпшення освітнього процесу, підвищить його якість та ефективність. Інтеграція медіаосвітніх засобів у навчання біології, сприяє підвищенню якості навчання, формуванню світогляду школярів, вмінь та навичок, які необхідні підростаючому поколінню для життя в інформаційному суспільстві, а також є невід'ємною складовою розвитку особистості учня.

Можливості засобів медіа дозволяють школярам отримати доступ до якісної освіти, тому зараз пріоритетними механізмами здобуття учнями знань, у тому числі і на уроках біології, є використання інформаційних ресурсів, вміння знайти та аналізувати потрібний матеріал, а також здатність до самоосвіти, що забезпечить підвищення медіаграмотності та навчання протягом всього життя.

Актуальним зараз є питання впровадження медіаосвіти в навчання біології для покращення засвоєння матеріалу, а також підвищення рівня медіаграмотності на уроках біології, для того щоб зменшити негативний вплив засобів мас-медіа на учнів.

Також сьогодні спостерігається різкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій в суспільстві, і ігнорувати їх неможливо, тому стоїть завдання інтеграції медіаосвіти в освітній процес, таким чином щоб

це давало позитивний результат. Актуальність теми полягає в тому, що медіа засоби забезпечують збагачення можливостей традиційних засобів навчання і дозволяють освіті вийти на новий рівень.

Питанням інтеграції медіаосвіти в навчанні біології присвячені дослідження М.Каліберда, В. Смєлової, І. Соколової, Г. Гілевої, Л. Зазнобіної, Р. Шаламової, О. Волошенюк, Л. Найдьонової та інших, проте переведення даної проблеми у практичні площину потребує розробки. Саме тому нами обрана тема дослідження «Медіаосвіта на уроках біології».

Мета дослідження: визначити способи інтеграції медіаосвіти у шкільний курс біології.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати історію становлення та розвитку медіаосвіти на основі аналізу наукової літератури.
2. Окреслити мету і завдання медіаосвіти, а також охарактеризувати теорії медіаосвіти.
3. Дослідити сутність, принципи та рівні медіаграмотності, визначити її компетентнісний потенціал.
4. Визначити способи інтеграції медіаосвіти у шкільний курс біології.
5. Розробити методику використання медіа засобів при вивченні біології.

Об'єкт дослідження: медіаосвіта школярів.

Предмет дослідження: медіаосвіта у шкільному курсі з біології.

Практичне значення одержаних результатів. На основі теоретичних узагальнень визначено способи інтеграції медіаосвіти у шкільний курс біології з акцентуванням на реалізації компетентнісного потенціалу медіаграмотності.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕДІАОСВІТИ

1.1. Історія становлення і розвитку медіаосвіти

Становлення і розвиток медіаосвіти розпочалися з шестидесятих років ХХ століття. Початок її розвитку був пов'язаний зі стрімким поширенням засобів масової інформації, а також з тим, що для сприйняття особистістю наданої інформації та вміння її аналізувати і безпечно використовувати була необхідна цілеспрямована підготовка [5].

Термін «медіаосвіта» був вперше вживаний у 1973 році на спільному засіданні секретору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно, телебачення та аудіовізуальної комунікації і мав таке трактування: «Медіаосвіта – це оволодіння теорією та практичними вміннями для того, щоб володіти сучасними засобами масової комунікації як частиною специфічної й автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці; також потрібно розуміти, що медіаосвіта відрізняється від застосування ЗМІ у якості елемента, що допомагає у викладанні інших галузей знань» [12].

Хоча термін був вперше вживаний у 1973 році, поняття про медіаосвіту з'явилося набагато раніше, у 1959 році, коли була вперше створена Маршалом МакЛюеном, навчальна програма з медіаосвіти. У своїй так званій «Галактиці Гутенберга» науковець намагався визначити вплив комунікаційних технологій (на той час це була писемність та книгодрукування) на організацію когнітивних процесів у суспільстві. На думку вченого, засоби масової впливали на суспільство, в першу чергу, своїми характеристиками, а уже потім змістом.

У навчально-виховному процесі використання програми Маршала Льюєна розпочалося у 60-і рр. ХХ ст. у Великій Британії, Канаді, Німеччині, США, Франції [28].

Фахівці ЮНЕСКО визначають медіаосвіту як одну зі складових частин прав усіх громадян кожної країни у світі на вільне самовираження, а також мають право отримувати інформацію. Також вони наголошують на тому, що медіаосвіта повинна відбуватися протягом всього життя [7].

Для формалізації концепції медіаосвіти було пройдено чотири етапи.

На першому етапі у 1927 році, згідно з прийнятою Грюнвальдською декларацією, медіаграмотність була виокремлена як окрема галузь. Це привернуло увагу на вплив медіа на освіту.

Другим етапом стала Тулузька конференція у 1990 році, яка слугувала початком систематизації, а також більш точного визначення галузі.

Третій етап (Віденська конференція 1999 року) – було запропоновано нове тлумачення медіаосвіти у контексті досягнень у технології та переходу на новий щабель комунікації. Все це призвело до використання цифрових технологій.

Семінар Юнеско, що відбувся у 2002 році в Севільї, став четвертим етапом у процесі формалізації. На цьому семінарі відбулося узагальнення та визначення подальшого напрямку програми медіаосвіти, який міг розвинути чотири шляхи: дослідження; викладання та учіння; взаємна праця між навчальними та державними закладами та ЗМІ [14].

У 2007 році ЮНЕСКО прийняла Паризьку програму, яка містить в собі дванадцять рекомендацій, щодо медіаосвіти на етапі підготовки педагогів до навчання. Задля реалізації цієї підготовки було запропоновано включити медіаосвіту до навчального плану, покращувати найактивніші методи в педагогіці, зібрати осіб, що зацікавлені в соціальній сфері та в сфері освіти, а також використовувати на практиці медіаосвіту яка буде неперервною впродовж життя [30].

Європейським парламентом у 2008 році було ухвалено постанову з медіаграмотності у сфері інформаційних технологій, де було акцентовано

увагу на тому, що медіаграмотність – це опорний компонент політики, в сфері використання інформації, який повинен вміщувати всі класи людей все їхнє життя, для того щоб допомогти їм сформувати вміння застосовувати медіаінформацію у практичному та творчому використанні [9].

Щодо розвитку медіаосвіти в Україні, то він розпочався у травні 2010 року, після прийняття президією Національної академії педагогічних наук постанови «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» [22].

Основна мета цієї концепції полягає у покращенні становлення ефективної системи медіаосвіти в Україні, для того, щоб забезпечити загальну підготовку людей, до безпечного та ефективного взаємозв'язку з медіасистемою [25].

Реалізація цієї концепції проходила в три етапи: перший етап – експериментальний, охоплював 2010-2013 роки; другий етап у 2014-2016 роках включав в себе послідовне устаткування медіаосвіти та виготовлення стандартних вимог до неї; і останній – третій етап, що розпочався з 2017 року, передбачає розвиток медіаосвіти та закінчення масового впровадження [14].

Упровадження медіаосвіти у навчально-виховний процес, розпочалося у 2011 році, шляхом включення медіаосвіти у навчальні плани у 82-х закладах загальної середньої освіти в семи областях України.

Разом з цим, Міністерство освіти, молоді та спорту України, запровадило програму з медіаосвіти розроблену для вчителів, задля підвищення кваліфікації [4].

Ця концепція визначає медіаосвіту – як елемент формальної освіти, який повинен стати доступним всім учням в якості обов'язкової частини навчального плану на кожному етапі навчання у школі. А також для підготовки людей до безпечного використання, як традиційних (друкованих видань, радіо, кіно, телебачення), так і новітніх (комп'ютер, інтернет- та

мобільні мережі) медіа, враховуючи розвиток інформаційно-комунікаційних технологій [29].

Знакові події, що передували розвитку медіаосвіти в Україні, розпочалися ще в 20-х роках ХХ століття. Саме тоді розпочали працювати кіноклуби, любительські кінофотостудії, гуртки юних кореспондентів і тому подібне. Наприкінці 90-х років, як говорять українські науковці, розпочався розвиток медіаекології, який дав можливість з'ясувати вплив медіа на людей [8].

Початок 2000-х років, характеризувався початком роботи дитячо-юнацьких конкурсів та фестивалів медійної творчості, що дало початок розвитку нового напрямку медіаосвіти. У 2010-х роках, медіаосвітою почала цікавитися Академія української преси [18].

Українська медіаосвіта сьогодення має для шляхи – формальний, який реалізується в дошкільних закладах та школах та неформальний – реалізується позашкільною, батьківською, медіаосвітою дорослих та за допомогою засобів медіа [13].

1.2. Мета та завдання медіаосвіти

На сьогоднішній час серед актуальних проблем у світі не останнє місце займає медіаосвіта. Зараз, засоби масової інформації чинять неабиякий вплив на матеріальну та духовну культуру суспільства, а також на здатність людей до мислення, її інтелект та розумові здібності. Особливий вплив чинять ЗМІ на дітей підростаючого покоління. отже, наразі є вагомі підстави у потребі до визначення чіткої мети медіаосвіти та її завдань [13].

Дослідивши літературні джерела було визначено, що основна мета медіаосвіти полягає у формуванні медіакультури індивідуума, який

знаходиться в оточенні спільнот, які є для неї значущими (малі групи, родина, колективи на виробництвах, місцеві громади спільноти та навчальний склад).

Отже на підставі проаналізованої літератури завдання медіаосвіти мають наступне тлумачення:

Медіаосвіта сприяє формуванню у індивідуума медіаімунітету, завдяки якому він здатний не піддаватися агресивним медіавпливам; медіаосвітніми засобами створюється психологічний комфорт, коли споживається медіапродукт; розвиваються вміння відбору необхідної інформації, фільтрації непотрібного матеріалу та захисту від цієї інформації яка може чинити шкідливий вплив прямо чи опосередковано [8];

Завдяки медіаосвіті будується рефлексивне та критичне мислення, у якості психологічних пристроїв медіаграмотності, які сприяють забезпеченню свідомого використання медіапродуктів, спираючись на вміння ефективно орієнтуватися у просторі медіа та усвідомлювати власні медіапотреби, адекватно та різносторонньо оцінювати зміст та різновиди інформаційного матеріалу, його повномірного визначення взявши до уваги особливості сприйняття медіа на різних мовах [24];

Відбувається формування вмінь особистості компетентно самовиражатися та реалізовувати її життєві завдання, покращувати якість комунікацій між людьми, дружні стосунки в спільнотах, які значущі для індивідуума.

Створюються спеціалізовані аспекти медіакультури: візуальний аспект (сприйняття кіно та телебачення), музичний аспект, розвиток естетичних поглядів на мистецтво, опосередковані мас-медіа та сучасні напрямки медіаарту [38].

На думку спеціалістів, які працюють у Національній Академії педагогічних наук України, домінуючі напрямки розквіту дієвої медіаосвітньої системи є:

- започаткування медіасистеми у школах, яка прогнозує створення навчальної програми, обґрунтованої з психологічної точки зору та включеної до шкільного курсу в загальноосвітніх школах у молодших класах;
- допомога розповсюдженню досвіду включення елементів медіаосвіти при вивченні різноманітних шкільних предметів;
- створення ряду програм з медіаосвіти для школярів;
- ініціювання медіаосвітнього курсу, беручи до уваги профільне навчання, активізувати роботу в гуртках, студії фото та відео, інші форми позакласної творчості школярів медіаосвітнього напрямку [27];
- створення еталонів фахового підготовки медіапедагогів і медіапсихологів спеціально для освітньої системи, розробка для фахівців підготовки на основі вищої освіти з педагогіки і психології;
- організація активних зв'язків закладів вищої освіти, де навчаються спеціалісти для виробництва медіа та області мистецтв, з Національною академією наук України, Національною академією педагогічних наук України та Національною академією мистецтв України для того, щоб провести міждисциплінарні дослідження з питань медіаосвітніх проблем та налагодити обмін досвідом і кадрове задоволення потреб у викладанні курсів для медіапедагогів;
- формування студій творчості для молоді та дітей, активізація дитячих фестивалів, проектів, конкурсів для дітей дошкільного та шкільного віку, щоб сприяти розвитку медіакультури і підтримувати систему медіаосвіти [24];
- упровадити повноцінний діалог суспільства, для того щоб активізувати медіаосвітню діяльність медіа, підвищити рівень обізнаності

робітників редакцій різних молодіжних медіа у педагогіці та психології, а також поліпшити якість програм для дітей та молоді.

Взагалі, процес медіаосвіти наголошує на тому, щоб сформувати особистість, яка буде відокремленою від медіа [23].

1.3. Теорії медіаосвіти

Одним із теоретиків, хто досліджував особливості медіаосвіти був О.В. Федоров. Він вважав, що не існує однієї теорії медіаосвіти. Проаналізувавши його праці, було виділено наступні медіаосвітні теорії.

Першою слід відзначити ідеологічну медіаосвітню теорію. Згідно з цієї теорії медіа виступає в ролі маніпулятора думок громади, задля різних інтересів. Відповідно найбільший вплив ЗМІ можуть чинити на дітей, оскільки вони ще не здатні протистояти маніпулюванню з боку мас-медіа. Тому, спираючись на думки прихильників цієї теорії, основна ціль, яка стоїть перед медіаосвітою – підштовхнути населення до того, щоб змінити систему комунікації за участю медіаресурсів (у демократичних країнах). Якщо мова йдеться про авторитарні країни, то в них основна мета медіаосвіти передбачає переконання населення в тому, що система мас-медіа в цій країні найкраща [25].

Згідно з *другої* теорії медіаосвіти, яка має назву протекціоністська - медіа не може позитивно впливати на населення, а чинить лише негативний вплив. Прикладом може виступати зображення будь-якого роду насильства на екранах телевізорів чи в інтернеті, після перегляду яких діти розпочинають переймати такий спосіб поведінки і використовувати насильство у реальному житті. Основна ідея розкривається в тому, що люди не здатні аналізувати побачені медіаповідомлення та не розуміють суті, яку

вони передають. Тому перед медіаосвітою з погляду протекціоністів (прихильники теорії, які вважають, що потрібно вміти захищатися від негативного впливу мас-медіа) стоїть завдання усунути негативний вплив, який чинить мас-медіа, або хоча б його пом'якшити. Роль медіапедагогів полягає в тому, щоб показати аудиторії відмінність між тим, що відбувається в реальному житті та тим, що ми бачимо на телеекранах. Перед аудиторією стоїть задача навчитися протистояти негативній дії, яку чинить на особистість медіаконтент. Велика увага в цій теорії представляється сексизму та насильству, яке все частіше ми можемо спостерігати на просторах медіа [17].

Третя теорія передбачає використання медіаосвіти в корисних цілях, для того щоб задовольнити свої потреби. Теоретичні погляди включають в себе можливість особистості самостійно обирати інформацію, яку йому надає медіа, згідно з його бажань, цілей та потреб. Тому медіаосвіта має обмежений вплив на людей. Ця теорія висвітлює медіаосвіту як засіб допомогти людям застосовувати джерела мас-медіа з користю [40].

Практична теорія – саме таку назву має **четверта** теорія медіаосвіти. Цю теорію часто порівнюють з таблицею множення, через те, що вона передбачає навички роботи з медіаресурсами. Так само як і лічити цифри при використанні таблиці множення. Навчити дітей користуватися обладнанням медіа – загальна мета медіаосвіти. Як і з поглядів третьої теорії, медіаосвіта має обмежений вплив. Велика увага зосереджується на навчанні користуватися медіазасобами та вивченні їх особливостей, для того щоб наприклад створювати свій особистий контент в медіасередовищі.

Художня або естетична теорія займає п'яту позицію в нашому переліку. Основними цілями медіаосвіти відповідно цій теорії є допомогти людям зрозуміти цільові закони та способи передачі інформації, тобто мову медіа; навчити сприймати медіапродукт як мистецтво, розвинути вміння

естетично сприймати та аналізувати медіатексти. Програма такої медіаосвіти повинна включати вивчення становлення та засоби реалізації медіакультури. Школярі повинні навчитися критично аналізувати медіатексти в різних стилях, інтерпретувати їх та здійснювати оцінювання. Найважливіше завдання медіаосвіти – це навчити суспільство аналізувати медіатексти, сформувати вміння сприймати та фільтрувати медіаконтекст та розкрити основні механізми системи мас-медіа [7].

Шоста – семіотична теорія. Прихильники цієї теорії вважають, що медіатексти, мають в собі приховані знаки. Підґрунтя цієї теорії складають численні роботи фахівців. Медіаосвітня ціль полягає у формуванні вмінь вірно сприймати та аналізувати медіатексти. Структура навчання містить в собі засоби реалізації медіа та мову ЗМІ [6].

Сьома за списком теорія розглядає медіаосвіту з точки зору способу для створення вмінь критично мислити. Згідно з цієї теорії, мас-медіа здатні впроваджувати власні пріоритети. На меті медіаосвітньої підготовки стоїть перешкодження ЗМІ негативно діяти на людей та навчити аудиторію орієнтуватися в медіапросторі. У навчальному процесі, завдання медіапедагогів полягає в формуванні в учнів критичного мислення, розвинути вміння захищати себе від впливу мас-медіа. Учні повинні вміти відрізнити правдиву інформацію від міфів, а також спиратися лише на надійні джерела, ділити інформацію на головну та ту, що має другорядний план, а також розрізнити в медіатекстах, логічно несумісну інформацію [10].

Остання в цьому переліку, восьма теорія має назву «культурологічна». Фахівці цього напрямку, впевнені, що засоби медіа лише пропонують інформацію, а не нав'язують її. Завдання медіапедагогів цього напрямку полягає в тому, щоб навчити аудиторію підбирати доцільну інформацію, правильно її фільтрувати та аналізувати, сформувати вміння знаходити інформацію для збагачення знань [41].

РОЗДІЛ 2

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕДІАГРАМОТНОСТІ

2.1. Медіаграмотність: сутність, принципи, рівні

Серед складових медіаосвіти, виділяють медіаграмотність. Підвищення її рівню є результатом медіаосвіти. 21 квітня 2016 року була прийнята «Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція)», яка гласить, що медіаосвіта – це одна зі складових медіакультури, яка передбачає навички використовувати інформаційно-комунікаційну техніку, а також здатність самовиражатися, налагоджувати спілкування, знаходити потрібні матеріали та інформацію використовуючи медіазасоби; медіакультура виражає вміння усвідомлювати та критично оцінювати інформацію, розрізняти реальний та віртуальний світ, аналізувати інформацію, яка надається медіа та відрізняти справжнє та міфи які створюють ЗМІ [28].

Складовими медіаграмотності є мотиви, комплекс ЗУН (знань, умінь і навичок), які допомагають відбирати, застосовувати на практиці, піддавати критичному аналізу, оцінювати, реалізувати написані тексти медіа у різних формах та жанрах і важливо, аналізувати механізми функціонування медіасистеми в суспільстві.

Похідними терміну «медіаграмотність» є терміни «критичне бачення» і «візуальна грамотність». Замість медіаграмотності, ще використовують терміни з приставками «технологічна», «інформаційна» та «комп'ютерна».

Науковець з Канади Кріс Ворсноп говорить: «...медіаграмотність – це результат медіаосвіти, вивчення медіа. Підвищення рівню медіаграмотності відбувається шляхом медіаосвіти, медіаграмотність – це вміння до експериментальних робіт, інтерпретації та аналізу та написанню медіатекстів [37].

На думку інших вчених, які зосереджуються на медіаосвіті, напрямки медіаграмотності націлені до активізації людей, підвищення рівня їх грамотності, розвиток таких вмінь як сприймання, створення, оцінка, аналіз текстів медіа. Слід зазначити, що з точки зору вчених, медіаграмотна людина громадсько відповідальна, здатна сприймати та розуміти політичні та соціокультурні контексти і системи за якими працюють мас-медіа.

Безпосередньо слід згадати і американського науковця якого звать Роберт К'юбі. Він говорить: «Медіаграмотність розкривається у вміннях застосовувати, піддавати аналізу та транслювати та реалізовувати оцінені медіаповідомлення...». Отже, проаналізувавши можна підвести підсумки, що на думку майже всіх науковців медіаграмотність являє собою вміння і навички аналізу та оцінки медіаматеріалів, які набуваються в результаті навчання [30].

На думку вченого з Британії – Джеймса Брауна, для різних професій існують різні визначення поняття «медіаграмотність». Взагалі, раніше вважалося, що медіаграмотна людина має навички в написанні текстів, а також вміння вірно аналізувати та оцінювати твори з літератури. Однак вже у другій половині двадцятого століття, медіаграмотність почала виражати вміння піддавати компетентному аналізу надрукованих матеріалів, вірно їх оцінювати, а також вдало застосовувати засоби медіа комунікації, таких як телебачення, радіопроеграми та інтернет [26].

У працях канадського науковця Джона Пандженте, описано головні принципи медіаграмотності, які забезпечують ліпше засвоєння медіапродуктів. Налічується вісім таких принципів.

1. Медіапродукти не показують реальність, вони лише нав'язують уявлення, які були ретельно відібрані. Ці уявлення суб'єктивні та сконструйовані. Завдання медіаграмотності полягає у руйнуванні цих

уявленнь, що створені штучно. Але насамперед допомогти зрозуміти механізм створення цих конструкцій, для того щоб в подальшому їх зламати.

2. За рахунок медіазасобів, створюються уявлення про оточуюче середовище, вони будують реальність і власне відношення до того, що чиниться. За участю медіазасобів, будується відношення справжнього світу. Створюють їх відповідно до визначених комунікативних цілей. У певній мірі, те як ми сприймаємо реальність залежить від медіаповідомлень, які ми отримуємо

3. Інтерпретація змісту медіатекстів відбувається людьми, які їх читають. Наше бачення реальності, формується на основі наданих медіаматеріалів. Аналіз та інтерпретація медіаповідомлень люди здійснюють базуючись на особистий досвід та індивідуальні властивості (власні передбачування, очікування, проблеми, які турбують, уявлення що базуються на відношенні до певної нації або статі). На засвоєння медіа вплив чинить також досвід соціуму.

4. На медіа великий вплив чинить комерція. Тому зміст медіатекстів залежить від інтересів людей, які використовують засоби мас-медіа в корисних цілях підкріплюючи для цього фінансові можливості. Тому медіабізнес визначає, що саме буде споживати соціум у вигляді медіаповідомлень.

5. Медіаповідомлення можна розглядати в якості реклами. Вони можуть передавати та нав'язувати цінності, відповідний спосіб життя та певні інтереси. Тому за рахунок мас-медіа створюються шаблони краси та здоров'я, ідеального життя, естетичних поглядів і т. п. В соціумі формуються певні маркери ідеального життя [39].

6. Неабиякий вплив медіа чинять на соціальну та політичну сфери життя. Їх вплив може спровокувати зміни в політичних чи соціальних ситуаціях. Використовуючи мас-медіа, створюється образ кандидатів в

президенти, або на інші посади і через це можна сказати, що результати виборів мають велику залежність від медіа. Також телебачення дає нам змогу спостерігати події в зарубіжних країнах.

7. Ставлячи наголос на різних моментах, ЗМІ можуть розповідати про одну ситуацію. Тому можна сміливо говорити, що зміст медіазвернень залежить від виду в якому вони реалізується. Це означає, що люди можуть розглядати одну й ту саму ситуацію з різних боків, що дає змогу їм самостійно вибрати особисту позицію стосовно чогось.

8. У кожного медіаповідомлення є своя власна індивідуальна форма, яка має естетичний вигляд. Тому зазвичай ми спостерігаємо естетичні медіапродукти та отримуємо задоволення від цього [42].

Автор багатьох американських підручників Джеймс Поттер у одній із своїх праць говорить: «Медіаграмотність – це вміння індивіда споживати медіапродукцію у контрольованих межах». Медіаграмотна особистість може з легкістю знаходити необхідну інформацію в медіапросторі, добре в ньому орієнтується, відфільтровує непотрібні їй матеріали, які можуть чинити на неї негативний вплив [33].

У одній зі своїх праць Джеймс Поттер говорить: «Підвищуючи рівень медіаграмотності, особистість має змогу ясніше розуміти різницю між віртуальним світом, створеним мас-медіа та реальним» [18].

На думку науковця, медіаграмотність не є категорією і враховуючи те, що людина не може одержати найнижчий чи найвищий рівень медіаграмотності, можна сказати, що медіаграмотність це континуум [31].

Медіаграмотність, з точки зору континууму, має вісім ключових рівнів:

- 1) Усвідомлення загальних тверджень – здатність відрізнити віртуальні події і не переймати їх на себе.
- 2) Сприйняття мови – розуміти зміст почутих слів.

3) Розуміння медіаповідомлень – можливість розрізнити реальні події, від вигаданих.

4) Покращувати властивість скептицизму – спостерігати за повідомленнями мас-медіа і вирізняти з них неправдиві факти, обирати для себе матеріал який буде корисним і фільтрувати те, що не подобається.

5) Потужній розвиток (підвищення мотивації для того щоб знайти потрібні матеріали, створення інформаційних доборів, використовувати з користю знайдену інформацію.

6) Емпіричне навчання – знаходження можливостей передавати інформацію різними способами, шукати почуття, реакції, моральне задоволення, якого раніше не доводилося відчувати.

7) Критика – розуміти у одержаних матеріалах контексти історичного плану, естетичних цінностей та історичних фактів.

8) Почуття відповідальності в соціумі – відбирати інформацію, яка несе в собі позитивні риси та не звертати увагу на повідомлення з антагоністичними рисами, розуміти що вираження особистих поглядів, може вплинути на інших людей в оточенні, сприйняти інформацію про те, що на соціум можуть чинити вплив деякі способи, які певний індивід може застосовувати [29].

Узагальнимо, що на рівні та якості знань, які має індивід, будується його вміння переконувати. Вміння та досвід, притаманні кожній окремій людині розкриває наскільки якісними є її знання. Особистість яка має невисокий рівень обізнаності в медіа, розглядає їх в певних межах, а щоб вийти за них - їй бракує знань. Тому такі люди мають не зовсім правдиве бачення повідомлень від медіа, та не можуть розкривати їхню суть [19].

2.2. Структура та зміст медіаграмотності

Структура медіаграмотності може розглядатися з різних підходів, у наукових джерелах надаються різноманітні варіанти її розкриття. Першою розглянемо структуру, яку запропонував Р. Хоббс. З його точки зору медіаграмотність має чотири групи вмінь: вміння здійснювати аналіз, знаходити доступ, піддавати оцінюванню медіаповідомлення, а також вміння яке передбачає написання текстів медіа [14].

На думку І. О. Зимньої медіаграмотність розглядається з точки зору компетенцій, які розкриваються у чотирьох концепціях:

- Мотиваційна – виражає рішучість до розкриття компетенції;
- Когнітивна – здатність використовувати знання про сутність компетенцій;
- Поведінкова – вміння застосовувати знання в будь-яких ситуаціях;
- Ціннісно-смілова – відображає відношення до структури та визначення компетенцій, а також до складових, які вона застосовує.

Впровадження цих чотирьох концепцій проходить лише за наявності регуляції на емоційно-вольовому рівні і, звичайно, якщо є наслідки вираження цих концепцій [5].

Розглянемо основні складові концепції медіаграмотності.

Перша концепція зветься **мотиваційною**. Її зміст полягає в розумінні соціуму повідомлень медіа, а також аналіз того, яким чином ЗМІ вносять корективи в життя людей. Індивіди повинні розуміти як саме впливає на них інформація з медіапростору, важливим моментом в цій концепції є усвідомлення людьми потрібної для них інформації, можливість вступати в

комунікацію з оточуючими людьми, а також підвищення рівню інтелекту та збагачення свого світогляду в результаті опрацювання медіаповідомлень [1].

Друга концепція – **когнітивна**. Її суть полягає у вмінні застосовувати знання про структуру компетенції. Знання, які об'єднані в групи відповідно до основних понять медіаграмотності, входять до складу цієї концепції. Серед цих понять розрізняють такі:

- *Процес*. Включає в себе знання про роль та функції медіаповідомлень в актуальні часи; вміння знаходити відмінні риси між декількома видами засобів масової комунікації; розуміти за яким принципом працюють ЗМІ, як влаштована їхня економічна сторона; розгляд питань стосовно використання медіа задля прибутку; вміння, що полягає у написанні текстів медіа [3].

- *Контекст*. Охоплює такі вміння як робота над виготовленням медіапродуктів, володіннями знаннями про механізми роботи ЗМІ; з'ясування місця медіакультури у житті людей; створення медіазасобами аналогічності.

- *Медіатекст*. Вміння визначати жанр та форми текстів медіа, їх об'єкт та предмет дослідження; на яку аудиторію вони розраховані, які засоби використовуються для донесення змісту потрібної інформації до людей (наприклад: вербальні, невербальні, візуальні та способи графічного зображення чи за допомогою мультимедійних проектів).

- *Медіа репрезентація*. Відображає відношення повідомлень до сучасного невіртуального світу. Визначення стереотипів в медіатекстах, основної проблематики представництва суспільних груп; створення зв'язків між медіа та збентеження стосовно насильства [28].

Поведінкова концепція є третьою в нашому переліку складових медіаграмотності. Основна її ідея полягає у вмінні людини працювати з

медіаповідомленнями у типовому чи нетиповому становищі. До складу цієї концепції входять такі знання та вміння:

- Знаходження потрібних матеріалів в різноманітних засобах масової інформації, відшукувати місце знаходження необхідної інформації, застосовуючи різноманітні способи, а потім цей матеріал зберігати.

- Здатність здійснювати аналіз повідомлень ЗМІ, тобто розкривати основну тему, об'єкт, вид, форму, жанр і предмет обраного медіаповідомлення; визначати на яку аудиторію зосереджений цей текст, а також з якою ціллю та наміром автор його створив; здійснювати оцінку різноманітних засобів передавання інформації; розрізняти різні види впливу медіа на соціум; працювати над дослідженням історичного, культурного та економічного напрямку в медіаповідомленнях [17].

- Здійснювати критичну оцінку медіаповідомлень, розуміти інформацію, яка надається, спираючись на особистий досвід; на основі сформованих знань проводити аналітичні дослідження, щодо прогнозування наслідків, які можуть бути спричинені відповідною подією, яка зображена в засобах мас-медіа; давати оцінку тексту медіа, стосовно його важливості для соціуму.

- Навички переробляти матеріали, для створення нових текстів медіа; проаналізувати для якої категорії населення, цей текст найдоцільніше буде застосувати; за допомогою засобів мас-медіа, передавати зміст конкретної ситуації; створювати медіатексти, враховуючи досвід та світогляд одержувача [13].

4. Ціннісно-смілова концепція. Відображає ставлення до суті концепції та особи, яка її застосовує. Ця концепція утворюється за рахунок основних положень медіаграмотності. Медіатексти, згідно ціннісно-смісового змісту, створюють реальність [2].

РОЗДІЛ 3

МЕДІАОСВІТА НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

3.1. Інтеграція медіаосвіти в шкільний курс біології

Завдяки впровадженню медіаосвіти в шкільний курс біології можна підвищувати рівень медіаграмотності, а також покращувати ефективність освітнього процесу. Зокрема, використання засобів мас-медіа допомагає учням на уроках біології краще зрозуміти закономірності природи, функціонування живих систем, полегшує вивчення матеріалу та досягнення поставлених початкових цілей. Підвищуючи свої знання в інформаційно-комунікаційних технологіях, учні краще володіють вміннями застосовувати їх для вивчення біології, встановлювати її зв'язки з життям, а також розвивають навички працювати з біологічною інформацією, проводити пошук, аналіз та відбір потрібного матеріалу для подальшої роботи та засвоєння [34].

Інтеграція медіаграмотності в освітній процес розширює можливості критичного мислення учнів, наповнює урок біології новим змістом, розвиває творчий підхід до сприйняття навколишнього середовища і підвищує зацікавленість учнів в предметі [22].

Проблема інтеграції медіаосвіти у шкільний курс біології є актуальною на сучасному етапі розвитку біологічної освіти. Вона постає перед педагогами, які повинні підготувати майбутнє покоління до мінливого соціального життя. Щоденно учні отримують інформацію через органи чуття. Але інформація на екрані є спотвореною. Тому необхідно озброїти учнів вміннями правильно її оцінювати [36].

Для того щоб інтегрувати медіаосвіту в уроки біології можна використовувати такі способи:

- Створювати план та алгоритми для роботи з медіапродуктами;

- Використовувати на заняттях з біології вправи, які будуть пов'язані з засобами мас-медіа (можна використовувати статті з журналів та газет);
- Для кращого запам'ятовування матеріалу задіяти в учнів зорове та слухову сприйняття шляхом перегляду або прослуховування медіаповідомлення;
- Закріпленню матеріалу сприяє також обговорення з учнями питання з біології, що були висвітлені в медіаповідомленнях, а також звернення уваги на питання медіаграмотності;
- Для перевірки робіт учнів можна використовувати різноманітні засоби та джерела мас-медіа (зображення, відеозаписи, фотографії, аудіоматеріали), а після перевірки звернути увагу школярів на медіаджерела та обговорити їх;
- Потрібно задіювати мозкову діяльність учнів для аналізу медіаджерел, навчити учнів відбирати необхідну та головне достовірну інформацію, порівнювати різноманітні джерела та визначати які з них найкраще розкривають конкретне питання;
- Заохочувати учнів підвищувати рівень власної медіаграмотності можна шляхом заклику їх до пошуку цікавих медіаповідомлень;
- Необхідно вчити учнів писати власні роботи по шаблонах робіт, які розміщені в журналах, підручниках та сайтах (це дає змогу вміло організувати тексти, писати вдалі статті, розбиратися в зразках текстів);
- Дуже важливим компонентом в інтеграції медіаосвіти в навчання біології є створення власних медіапродуктів як вчителем, так і учнями. Прикладами таких медіа можуть бути сторінки в соціальних мережах, блоги, стінгазети або сайти [4].

Медіаграмотність, інтегрована в шкільний курс біології, спираючись на зміст біологічної освіти, а також враховуючи учнівські знання та вміння має такі завдання: відбір матеріалу за допомогою засобів інформаційно-комунікаційних технологій в комп'ютерних мережах; аналіз змісту медіатекстів та їх критичний аналіз; створення власних медіаповідомлень [21].

У процесі навчання з біології можна розробляти опорні малюнки та схеми, працювати над текстами, проводити обробку медіаповідомлень, створювати презентації, працювати з електронними носіями інформації (словники, енциклопедії та веб-сайти), організовувати роботу з медіазасобами, аналізувати та піддавати інформацію критичному аналізу, створювати власні повідомлення та доповіді, проводити віртуальні екскурсії, працювати з віртуальними лабораторіями, переглядати фільми про дослідження в біології або про видатних вчених різних біологічних галузей [35].

Проблема підготовки учнів до життя в інформаційному світі знайшла своє відображення інтеграції шкільного курсу біології з медіаосвітою. Він спрямований на формування в учнів вмінь піддавати отриману інформацію критиці, тобто аналізувати її і розуміти прихований зміст, що закладений в ній. Сучасні учні все більше віддають перевагу телебаченню, кінофільмам, комп'ютерам порівняно із шкільними підручниками, художньою та науковою літературою [9].

Використання на уроках елементів медіаосвіти дає дидактичний ефект щодо мотивації, систематизації і поглиблення знань учнів, розвитку їх мовлення, пам'яті, мислення, творчих, комунікативних здібностей, тобто формування так званих загально-навчальних (інтелектуальних) вмінь.

Як змістовний компонент медіаосвіта входить до біологічних навчальних дисциплін на рівні тематичних інструментальних, історико-

логічних, фактологічних зв'язків. Принципи взаємозв'язку можна розглядати з позиції доцільності дії медіаосвіти та навчання, зокрема, в біології (підвищення результативності), доцільності і можливості введення елементів у біологічні дисципліни, ступеня розробленості методичні прийомів, засобів і форм медіаосвіти, інтегрованої з різноманітними шкільними предметами [12].

У процесі шкільної медіаосвіти необхідно показати учневі, яким чином, за допомогою яких інструментальних засобів, що мають певні можливості відображення сутнісного, виникає і передається по комунікативним каналам фрагмент картини світу. Учень повинен усвідомити з одного боку, обмеженість пізнання, зумовленою інструментом, з іншого - зрозуміти, з якою метою йому пропонують певну інформацію, щоб адекватно її інтерпретувати [32].

Використання комп'ютера на уроках біології забезпечує наочність, варіативність, індивідуальний підхід до навчання біології.

Таким чином, необхідність розробки нових навчальних технологій зараз є однією з більш гострих проблем сучасної педагогіки. Навчальна технологія медіаосвіти повинна сприяти розвиненню та формуванню потрібних на цьому етапі розвитку суспільства соціальних і світових якостей. Педагогічна технологія являє собою сукупність дій та умов, послідовне здійснення яких призведе до рішення цілей і задач медіаосвіти. При цьому педагогічні технології у медіаосвіті повинні забезпечувати тісний взаємозв'язок навчання та виховання [20].

3.2. Методика використання медіа засобів при вивченні біології

Сучасна освіта постійно розвивається за рахунок інформатизації суспільства. Для формування потужного пізнавального інтересу та мотивації

в учнів до навчання вчителі відбирають найефективніші методи навчання, серед яких виділяють інноваційні технології та засоби мас-медіа. Саме вони забезпечують формування в учнів творчого та креативного мислення, а також роблять уроки більш цікавими [2].

Звичайно, для того щоб медіазасоби були ефективними в навчальному процесі біології їх потрібно правильно відібрати до кожної теми уроку та вміти застосовувати на різних етапах уроку. Для того щоб інтегрувати медіаосвіту в курс шкільної біології необхідно визначити її цілі відповідно до рівня завдань. Необхідно знаходити спільне між біологією та медіазасобами та об'єднувати їх, задля вирішення поставлених цілей [15].

Для підвищення рівня медіаграмотності та покращення сприйняття учнями інформації можна використовувати в процесі навчання біології творчі завдання, які засновані на використанні засобів медіа.

Творче завдання «Фоторепортаж». Це завдання передбачає використання мобільного телефону в якості фотоапарату. Навчальною програмою з біології у 7 класі передбачена екскурсія «Різноманітність тварин свого краю», тому доцільно використовувати це творче завдання саме при її проведенні. Сутність «фоторепортажу» полягає в тому, щоб фотографувати тварин за допомогою фотокамери, а потім з отриманих зображень створити міні презентацію яка буде містити опис тварини та пристосувальні ознаки до умов середовища. Також учні повинні зазначити які інформаційні джерела вони використовували. Як наслідок таке творче завдання розкриває можливість використання мобільного телефону для творчої самореалізації, самоосвіти, а також для кращого засвоєння розділу «Тварини» [11].

Творче завдання «Подивись та поміркуй». Можна запропонувати учням 6 класу при вивченні теми «Гриби», переглянути короткі відео фрагменти на одному з яких грибник відрізав гриб, а на іншому викручував

його з ґрунту. Поставити перед учнями завдання поміркувати на якому з відео продемонстровані правильні дії, щодо збору грибів. Обговорити міфи, які існують стосовно цього питання. Потім використовуючи інші відео- та фотоматеріали розповісти учням про будову грибів, міцелій та гіфи і в кінці уроку відповісти на запитання, що було озвучено на початку уроку. Використовуючи відео фрагменти в якості проблемного запитання, можна мотивувати учнів на роботу протягом уроку, пов'язати тему та ціль уроку, а також розкрити значущість теми та отриманих знань учнів [36].

«Підтвердь або спростуй». У 9 класі навчальною програмою з біології в темі «Біологія як основа біотехнології та медицини» передбачено вивчення теми яка стосується генетично-модифікованих організмів. На просторах інтернету розміщена велика кількість статей, картинок, репортажів та інших засобів медіа, які стосуються ГМО. На сьогоднішній день, питання яке стосується безпечності генетично-модифікованих об'єктів дуже актуально, тому аналіз деяких фактів з цієї теми на уроках біології, буде дуже корисним для збагачення знань учнів. Таке творче завдання доцільно буде використовувати на етапі актуалізації знань для того визначення теми та цілей уроку [43].

«Створи новинне повідомлення». Це творче завдання учні можуть виконувати як індивідуально, так і працюючи в групах. Завдання полягає в створенні новини, оформленої як статтю газети або журналу. Це сприятиме розумінню створення цього процесу. А також активізацію знань учнів. Наприклад на уроці з теми «Різноманіття рослин», учні можуть створити повідомлення в якому опишуть новину про занесення видів рослин в Червону книгу України, або навпаки зроблять повідомлення про види, які перестали бути під загрозою зникнення. Таке творче завдання потребує в учнів вмінь знаходити в медіаджерелах правдиву інформацію, також при виконанні такого типу завдань задіюються їх творчі вміння [25].

Творче завдання «Кіновсесвіт». Для того щоб заохочувати учнів розширювати свої знання з біології можна також заохочувати їх до перегляду фільмів, для подальшого їх аналізу. Відомо що у художніх фільмах, які містять згадки про біологічні факти або явища, можливі помилки. Наприклад перед уроком на тему «Нервова система. Головний мозок», можна запропонувати школярам подивитися фільм «Люсі» (2014 рік), в якому є твердження, що людина використовує свій мозок лише на 10 відсотків. Обговорення цього факту з учнями буде чудовим початком для вивчення особливостей відділів головного мозку людини та їх функцій [13].

Творче завдання «Робота з рекламою». При вивченні теми «Значення та будова шкіри», на етапі закріплення знань, можна запропонувати учням переглянути рекламу шампунів, кремів та інших засобів для догляду за шкірою та її похідними. Після перегляду, зробити її аналіз за схемою:

1. З якою метою створена реклама? Що хотіли донести автори до глядача, і кому саме вона адресована? Чи корисна ця реклама для людей? Хто може отримати користь, а хто шкоду від перегляду цієї реклами?

2. Чи можна по-різному сприйняти рекламу одного продукту? Вислови свою думку, використавши свої біологічні знання стосовно цієї теми. Дай відповідь на запитання: «Чи можна вірити цій рекламі?».

Після перегляду цієї реклами і проведення аналізу, учні повинні зробити висновки стосовно критичного підходу до інформації, яку пропонує реклама, а також сформулювати своє власне ставлення про цю рекламу [37].

Інтеграція медіаосвіти в навчання біології сприяє формуванню інформаційної компетентності учнів, яка заснована на вмінні працювати з біологічною інформацією на основі пошуку, аналізу та відбору інформації; удосконалює вміння критично та логічно мислити, а також розвиває пізнавальні та творчі здібності учнів, розширює можливості вивчення біології, забезпечує зв'язок вивчення предмету з життям.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз літературних джерел дозволив встановити, що становлення медіаосвіти розпочалося у другій половині ХХ століття, і впродовж чотирьох етапів медіаосвіта сформувалась як окрема галузь освітньої науки.

В Україні становлення медіаосвіти розпочалося з прийняття «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» (2010), реалізація завдань якої відбувається двома шляхами – формальним (в освітніх установах) і неформальним (позашкільна освіта).

2. Відповідно до завдань дослідження визначено цільовий компонент медіаосвіти, який полягає у формуванні медіакультури індивідуума, що знаходиться в оточенні спільнот, які є для неї значущими. Завдання медіаосвіти полягають у формуванні в індивідуума медіаімунітету, завдяки якому він здатний не піддаватися агресивним медіавпливам; побудові рефлексивного та критичного мислення, у якості психологічних пристроїв медіаграмотності, які забезпечують свідоме використання медіапродуктів; формування вмінь особистості компетентно самовиражатися та реалізовувати її життєві завдання. На основі аналізу літературних джерел, здійснено порівняння більше восьми теорій медіаосвіти.

3. Установлено, що однією зі складових медіаосвіти є медіаграмотність, а підвищення її рівня є результатом медіаосвіти. Сутність медіаграмотності полягає в сукупності мотивів, комплексу знань, умінь і навичок, які допомагають відбирати, застосовувати на практиці, піддавати критичному аналізу та оцінювати медіаматеріали. Охарактеризовано вісім принципів медіаграмотності, які забезпечують краще засвоєння медіапродукції. Розглянуто медіаграмотність з точки зору континууму і

описано її ключові рівні. Визначено компетентнісний потенціал медіаграмотності, який розкривається у чотирьох концепціях: мотиваційній, когнітивній, поведінковій та ціннісно-смісловій.

4. Визначено, що для інтеграції медіаосвіти у шкільний курс біології необхідно використовувати такі способи як: створення планів та алгоритмів для роботи з медіапродуктами, використання на заняттях з біології вправ, які будуть пов'язані з засобами мас-медіа; задіювання в учнів зорового та слухового сприйняття шляхом перегляду або прослуховування медіаповідомлення; обговорення з учнями питання з біології, що були висвітлені в медіаматеріалах, а також звернення уваги на питання медіаграмотності; використання медіа джерел для перевірки робіт; активізація розумової діяльності учнів для відбору необхідної та достовірної інформації з медіа матеріалів і знаходження джерел які найкраще розкривають конкретне питання; формування вмінь створювати власні медіапродукти; створення мультимедійних презентацій; робота з віртуальними лабораторіями; перегляд фільми про дослідження в біології а також використання засобів мас-медіа в якості додаткового та ілюстративного матеріалу.

5. Було розроблено методику використання медіа засобів при вивченні біології, яка містить творчі завдання «Подивись та поміркуй»; «Підтвердь та спростуй»; «Кіновсесвіт»; «Робота з рекламою», що є ефективним методом підвищення рівня медіаграмотності школярів і сприяє їх усвідомленому засвоєнню біологічних знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андерсен Бент Б., Ван Дер Бринк Катя Мультимедиа в образовании: специализированный учебный курс. Москва: Дрофа, 2007. 224 с.
2. Баранов О.А. Медиаобразование в школе и вузе. Тверь: Изд-во Тверского гос. ун-та, 2002. 87 с.
3. Бондаренко Е.А., Журин А.А. Состояние медиаобразования в мире. *Педагогика*. 2002. №3. С.88-98.
4. Гилева Г.Г. Медиаобразование и биология: первые шаги. *Биология в школе*. 1998. № 2. С. 36-40.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
6. Донец И.А. Педагогические технологии в сфере медиаобразования. *Педагогические технологии*. 2002. №1. С. 47-50.
7. Духаніна Н. М. Медіаосвіта: теоретичний аналіз // Всеукраїнська науково-практична конференція «Журналістика, філологія та медіаосвіта». Полтава : Освіта, 2009. С. 102–104.
8. Енциклопедія електроних мас-медіа. У 2 т. / Укладач І.Г.Мащенко. Запоріжжя: Дике Поле, 2006.
9. Жилавская И. В. Медиаобразование молодежной аудитории. Томск: ТИИТ, 2009.
10. Задорожна І Т., Кузнецова Т. В. Медіаосвіта // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України / Гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008.
11. Зазнобина Л.С. Медиаобразование. Что это такое? (Возможности медиаобразования при обучении биологии). *Биология в школе*. 1995. № 5. С. 21-23.

12. *Зимняя И. А.* Педагогическая психология: учебник для вузов: учебник для студентов высших учебных заведений, обучающихся по педагогическим и психологическим направлениям и специальностям. 3-е изд., пересмотр. Москва: Изд-во Московского психолого-социального ин-та; Воронеж: МОДЭК, 2010 г. 447 с.

13. Иванов В., Волошенюк О., Кульчинська Л., Иванова Т., Мірошніченко Ю. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд. Київ: АУП, ЦВП, 2012. 58с.

14. Иванов В., Иванова Т., Мірошніченко Ю. Медіаосвіта: визначення дефініції. // Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті ХХІ століття: проблеми, досягнення і перспективи» (м. Харків, 25–27 жовтня 2013 року) / За заг. ред. канд. пед. наук Л. Д. Покроєвої. Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2013. С. 34–38.

15. Каліберда М. С., Шаламов Р. В. Робочий зошит із біології. 11 клас (рівень стандарту). Харків : Соняшник, 2019.

16. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/koncepciyavprovadzhennya-mediaosviti-v-ukrayini> (дата звернення 16.10.2020).

17. Левківський К.М., Иванов В.Ф. Навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» (для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників). Київ, 2011. 97 с.

18. Литвин А. Завдання медіаосвіти в контексті підвищення якості професійної підготовки [Електронний ресурс]. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2009_4/Lytvyn.htm (дата звернення 19.09.2020).

19. Маклюен М. «Галактика Гутенберга»: становление человека печатающего». Москва: Мир, 2005. 455 с.
20. Медіаграмотність на заняттях з біології. Методичний посібник для вчителя. / М. С. Каліберда, Р. В. Шаламов. Київ: АУП, ЦВП, 2020. 60 с.
21. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: Посібник для вчителя / За ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. К.: Центр вільної преси, Академія української преси, 2016. 201 с.
22. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: Навчально-методичний посібник / За ред. Л. А. Найдюнової, О. Т. Барішпольця. Київ: Міленіум, 2010. 440 с.
23. Медіаосвіта // Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 481- 482.
24. Медіаосвіта та медіаграмотність : [підручник] / Ред.-упор. В.Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За наук. ред. В. В. Різуна. Київ : Центр Вільної Преси, 2013. 352 с.
25. Медіаосвіта: європейський досвід та українські перспективи в контексті шкільної та післядипломної педагогічної освіти. // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Чернігів, 2013. 144 с.
26. Мокрогуз О.П. Роль мультимедійних засобів у формуванні інформаційної компетентності. Харків: ВГ «Основа», 2017. 95 с.
27. Онкович Г. В. Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа. *Вища освіта України*. 2008. № 3. Д. 1. Тем. вип. «Наука і вища освіта в Україні: міра взаємодії». С.130–137
28. Онкович Г. В. Медіаосвіта. Експериментальна програма базового навчального курсу для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Логос, 2010. 41 с.
29. Онкович Г. В. Технології медіаосвіти. *Вища освіта України*. 2007. №3. Д. 3 (т.5). С. 357-363.

30. Основи медіаграмотності 8 (9) клас: Навчально-методичний посібник для вчителя. Плани-конспекти уроків / О.В. Волошенюк, Г.А. Дегтярьова, П.О. Коваленко, О.П.Мокрогуз, за ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк, О.П. Мокрогуза. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2014. 190 с.

31. Практична медіаосвіта: авторські уроки. Збірка / Ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за наук. ред. В.В. Різуна та В.В. Літостанського. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2013. 447 с.

32. Програма з біології для 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (оновлена), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804.

33. Робак А. Медіапедагогіка: аналіз інноваційного зарубіжного досвіду // Діалог культур: Україна у світовому контексті: Філософія освіти : зб. наук. пр. /ред. кол. : І. А. Зязюн (голов. ред.), С. О. Черепанова (упоряд., відп. ред.), Н. Г. Ничкало, С. О. Сисоєва та ін. Львів : Сполом, 2002. Вип. 8. С. 70–92.

34. Рыжих Н. П. Использование медиаобразования в воспитании детей / под ред. А. В. Федорова. Таганрог. Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2011. 232 с.

35. Смелова В. Г. Медиаобразование в школьном курсе биологии // Современные тенденции в развитии российского медиаобразования. Т. 2 / под общ. ред. Е. Л. Вартановой, И. В. Жилавской. Москва: Изд-во МГУ, 2010. 236 с.

36. Соколова И.С. Роль медиаобразования в получении и распространении естественнонаучных знаний // Современные тенденции в развитии российского медиаобразования. Т.1 / Под общ. ред. Е.Л.Вартановой, И.В. Жилавской. Москва: Изд-во МГУ, 2010. 153 с.

37. Фатеева И.А. Медиаобразование: теоретические основы и опыт реализации: монография. Челябинск: Изд-во Челяб. гос. ун-т, 2007.
38. Федоров А. А. Медиаобразование: история, теория и методика. Ростов: ЦВВР, 2001. 708 с.
39. Федоров А. А. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. Таганрог: Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. 64 с.
40. Формування медіаграмотності педагогів: Навчально-методичний посібник / Л.Д. Покроєва, О.С. Акименко, З.І. Алфьорова та ін./ за заг. редакцією Л.Д. Покроєвої. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2014. 236 с.
41. Хуторской А. Современная дидактика. СПб: Питер, 2001. 536 с.
42. Чемерис І. М. Медіаосвіта за кордоном: теорія медіаосвіти та коротка історія розвитку. *Вища освіта України*. 2006. №3. С. 104–108.
43. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність: підручник для вчителя. Перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк. Київ: Центр вільної преси, Академія української преси. 2014. 319 с.